

*customs of Molekane tribe (salutations and
thanking of the Sotho in general) and other things.*

nr. 83(4)

C.M. Mokgohlwe.

K34/28

AM/8/28.

0-15

Maitišô a Basotho ba pele.

Dithšaba tša Babaso, xaxolo ba mofuta wa Basotho di be di na le mekxwa e mentšhi ya xo dira maitišô. Xapê ôna maitišô ao a be a fapangwa ka xo hlatlamana xa mabaka a ngwaxa. A mangwê ôna a be a dumeletšwe ka mabaka ohle a ngwaxa, byaloka dinônwanê le dinyêpô. Dikoša, kxati, kxwele le tše dingwê xo be xo iletšwa xo itiša ka tšôna ka mabaka a mangwê a ngwaxa. Mokxwa o mongwê wa xo itiša xa bôna ke wa xo ithêta maina, ba bangwê mokxwa ona o ba o bitša xore ke "Ditšama-di-êma". Xo rêta maina e be e le namane-tona ya tirô, xobane e bolêla ditaba tše dikxolo - tša xo itumiša, xo nyatša ba bangwê, xo ipolêla ka mo motho a lexo ka xôna, xo bolêla ditirô tša xo šupa xe e le moxale, setšô sa xaxwê le tše dingwê tše byalo. Ka 'baka leo xe motho a ithêta, xoba a rêtwa, xo hlwaiwa ditsêbê; xomme dika tšohle tše a di bolêlaxo mo seretong di a êlwa hlôkô xaxolo, xomme batsebi ba mokxwa wa xo rêta ba kxôna xo kwešiša se se bolêlwaxo ke serêto se, le xe se sa bolelwe ka mokxwa wa tlwaêlô o o kwêxaxo xa bonôlô. Mantšu a mangwê a monna e mongwê a bexo a a bolêla mo seretong sa xaxwê a re: "Le re le mpôna ke ebaeba, Lengana, le nape le re: ' 'tlou tšela di fulere". Moitheti yo o šupa boxale bya xaxwê mo ntweng; ka xo rialo ke xore o re: "Xe le bôna nna ke ya kua le kua, xoba xo thšaba nna, e le mo ntweng, le tsebe xore xo thata, batho ba fedile". Batho o ba bitša "ditlou". Mo xongwê o re: "Thaxa, rurêla, mokwer'a Mokxôma; Mokxôma a se tl'o naiwa tlôpô!"

2. Fao ke xe a be a sa le sealoa, xoba setšwabothehu. O ipitša "thaxa"; xomme xe a "rulêla", o rêta hlôxô ya xaxwê e e beakantšwexo xabotse ka xo sexwa tlôpô e botse. Mokxôma ke morwa wa kxoši e a bolotšexo le yêna. Xomme yêna moitheti ka mantšu ao o re o swanetše xo šireletša xoba xo phemêla kxoši ya xaxwê ka hlôxô ya xaxwê.

Lebaka la xo rêta maina xaxolo ke mehleng ya tiraxalô e kxolo mo sethšabeng byaloka pele le moraxô xa ntwá, moraxô xa xo bolla, mo monyanyeng wa lenyalô le tše dingwê tše byalo. Bašimane xe ba bolla bodikana, ba rutwa dilô tše dintšhi le melaô ke banna le mediti. Tše dingwê di na le mohola o moxolo mo xo bôna. Xe ba tšwa lebollong ba tlotliwa ka xo bitšwa "masoxana", xoba "banna", xoba "dialoxa". Xe ba bitšwa "dialoxa" ke xe ba santše ba tlôla letsoku. Mo lebakeng leo ba itiša kxorong ya mošatê ka xo ithêta maina. Basadi, dikxarebê le basetsana ba apêa dilalêlô ka potlakô e kxolo xore ba yê kxorong xo utlwêlêla masoxana xe a ithêta maina. Xo phuphuthišwa dikobô xe xo iwa "ditšamadiêmêng". Xe basadi ba le makxarebê le basetsana le bašimane ba fihla kxorong ye xo ithêtelwaxo xo yôna, ba dula fase, ba bangwê ba xokxame ka matôlô, ba katoxile masoxana le banna; xo dula xa bôna (basadi le makxarebê) la dula ka mokxwa o e kaxo ke lešaka. Masoxana a a tlilexo xo ithêta maina le wôna a apara dikobô tša bôna tše difsa ka xo hlôkômêla xore basadi le bathaetšhi ba seke ba ba tseba, xe e se mohlomongwê

3. ka mantšú a bôna xe ba ithêta. Mo thsaading le xôna xo kxethilwe sethakxa sa xo letšá moropa, xobane moropa o iletšwa xo lla xe bašimane ba bolla, xomme xo thôma xe ba xoroxile, o dumêlêlwa xo letšwa. Mosadi xoba kxarebê e tla kxidikanya thitô ya morula le letlalô la pudí; thaka ya thsetsana e xalaxatšá mantšú, thsaadi le methepana le thsetsana di akxola mohlabeledi, di ôpa maxofsi ka xo latêla mošitô wa koša, xo thwe: "Ai - ye! Owele - Owee! Ditšamadiêma di etla!"

Xomme xe xo ntše xo opelwa byalo, mosetsana a ntše a itiya 'tlalô la pudí ka seatla, xo tla bônwa e mongwê wa matšwa-komeng a hlomoxa xare xa 'thaka tša xaxwê, a ere ikhurumeditše hlôxô le sefahloxô ka kobô, a êma mo xare xa pokanô yeo, a lebišitše sefahloxô sa xaxwê kua baopeding, a letšá molodí, xo re kxwathi, mme a thôma xo ithêta. Xe a feditše xo ithêta o boêla moraxô, dithakeng tša xaxwê; moropa

o thôma xo lla, xo a opelwa, xo opiwa maxofsi, xo thwe:
Ai - e! O-we-le O-we-e! A lesoxana ke wêna O nnoši? Xe xo
thwe "A lesoxana ke wêna O nnoši? Ke xo re xo tumišwa yola a
ithetilexo, le xo xalefiša baxwêra ba xaxwê, xore e mongwê le e
mongwê wa ba ba s'ešoxo ba ithêta a tlê a bonthše batswadi le
baopedi xe le yêna e le monna, a kxôna xo ithêta. Xomme ba tlo
tla byalo, a tee ka o tee, xo be xo fihle ba fêlêllê bohle, le
xe e se xôna mo mantšiboeng ao.

Lexalane.

Bathobaso ba itše: "Dithšaba, xe xo thwe ke 'dithšaba' ke ka xobane di thšaba xo sêxana". Di ka sêxana ka 'baka la eng? Di ka sêxana ka 'baka la mekxwa ya tšôna e e fapanaxo. Dithšaba tša Babaso di fapana ka mekxwa ya tšôna.

Sethšaba se sengwê sa Matebele a Moletlane se be se na le mokxwa o mongwê o batho ba sôna ba bexo ba thwaetše xo dira ka ngwaxa le ngwaxa. Ke wa xo bina "koša ya sethšaba" e ba bexo ba e bitša Lexalane. Lexalane ke koša e bexo e binwa xatee mo ngwaxeng, mo lebakeng la xe xo feditšwe xo bunwa xa mabêlê. Mokxwa wa xo bina koša yeo šo: Xo bolêlwa xore xo fokwa marumô. Xomme xo beiwa letšatši xore selete ka moka se tlê mošatê; xe xo tsênwa kxorong ya mošatê xo tsênwa mo kxorong e kxolo xo opelwa koša e tee ka xo hlatlamana le xo akxola bahlabeledi. Mohlabeledi ke motho yo a ôpêlaxo seripa xoba seripana sa kopelo xoba koša, xoba pina a le noši, xomme ba bangwê ba opela bohle moraxô xa xaxwê. Xe xo opelwa koša ye, xo tsêwa kxomo, xomme yôna e bolawa ke batho e sexo ka thipa, xoba thšôša, xoba lerumô, eupya ka matswele, e be e hwe, e bolawa ke xo tetwa ka matswele.

Mo kopelong ye, xa xo bolelwe mantšu a mangwê xa e se a xo rêta dikxoši tša sethšaba seo, tša kxalê le tša mo lebakeng leo, xapê le baxale ba sôna ba kxalê, le dikxošana. Xomme xe xo bolêlwa mo košeng ye tša mehla e fetilexo le ditiraxalô mo sethšabeng se, dintwa le tše dingwê, ba ba di bonexo ba hlomoxa pelo; xo ka bônwa dikeledi di êla, di etšwa mo mahlong a banna; xomme xo bôna monna a lla ke selô se se boifišaxo mo dithšabeng tša Babaso. Xe bahlabeledi ba bolêla mantšu a xo rêta ka mokxwa wa xo opela, ba bantši ba ba fetola ka xore: "Hubohubo, Hubohubo!" Mantšu a mangwê a lexalane ke a:-

Mohlabeledi: Sebitiêla ke selôpê sa xo rêma dithšaba!"

Ba bantši : Hubohubo, Hubohubo!

Mohlabeledi: Marumô ma-nya-maxošana!

Ba bantši : Hubohubo, Hubohubo!

Mohlabeledi: E re nkwê, bolaya phala re jê!

Ba bantši : Hubohubo, Hubohubo!

Mohlabeledi: Ngwan'a kxoši o a jêlwa!

Ba bantši : Hubohubo, Hubohubo!

Lexo iša pele.

Dirêtô tše tša dikxoši, dikxošana le baxale di opelwa byalo ke mohlabeledi ka diripana-ripa, xomme a dumêlwa ke bontši ka xo re "Hubo-hubo!" Ke yôna koša ye e bitšwaxo leخالane; ke "koša ya sethšaba" ka xobane e be e opelwa xa tee mo ngwaxeng ke sethšaba ka moka.

Mekxwa e mengwê ya xo dumediša le xo
leboxa ya Basotho ba pele.

Basotho ba pele ba be ba na le mekxwa e mentšinyana ya xo dumediša. Le mehleng eno ba bangwê ba sa e diriša xaxolo. Bana ba be ba tseba xo xodiša batho ba baxolo, batswadi ba bôna, ba ba dumediša ka xo ba bitša ka maina a mangwê a a bitšwaxo dirêtô. Monna xe a hwetsa banna ba bangwê ba dutše, xoba ba enwa byalwa, xoba ba swere tirô, o be a ka re: "Tama dikxôši", xoba "Thobêla!", xoba "Thobejane!", xoba "Bahlakwana!" le tše dingwê, kafa sethšaba seo se tsebyaxo ka xôna. Bakxatla ba re: "Khabo!" ka xobane ba bina (ana) kxabo, mohuta o mongwê wa thšwene. Ba bangwê ba re: "Bakwena!", ba bangwê ba re "Ba-bina-thôlô!" Bakwena ke ba ba anaxo kwena. Ba bangwê ba re "Mokxaxa!" xoba "Bakxaxa!", bao ke ba xa-Mphahlêlê. Ba-Phahla, ba-Masemola, le ba-Marišane o tla kwa motho wa bôna a re: "Tau!" xoba: Ba-bina-tau. Mekxwa o wa xo dumediša ke o mobotse ka 'baka la xobane ka ntlê le bothakxa bya wôna, xo be xo kxônwa xo tsebya ka pela xore motho yo a dumedišaxo o bina (ana) eng. Xe xo tsebya se a se binaxo xo tla tsebya ka pela xore ke wa sethšaba sefe. Xe motho a fihla mo motseng, a sa tsebe xore ba bina eng, o be a na le xore a ba dumediše ka xo bitša leina la phôôfôlô e yêna a e binaxo, xomme ba mo dumêla.

Mekxwa e be e le e mentši ya xo dumedišana xa Basotho; e šita le xe ba diretšwe se sebotse ba be ba bônatša teboxô ya bôna xo modiri wa sôna ka xo bitša leina la phôôfôlô xoba sebatana se a se binaxo ba re: "Mokwena!" xoba: "Axee, Mokwena!"

2. Xe xo thwe ba bina xoba ana selô, ke xore sôna selô seo ba se "binaxo" se ba iletša xo dira selô se sengwê - xo ja, xo apara, le tše dingwê tše byalo. Ba bangwê ba re ba bina tlou; tlou ke phôôfôlô e kxolo e xo sexo bolelo xo e bolaya xore xo lewê nama ya yôna. Le xe xo le byalo Ba-bina-tlou ba swanetše xo idišwa selô se sengwê. Ba bangwê ba re ba ila nama ya mmutla. Ba bangwê ba bina phukubyê. Phukubyê ke sebatana se nama ya sôna

e bexo e sa lewe; e be e bolawa xore xo tšewe letlalô la yôna, xo dirwe dikobô; fêla le xe xo bile byalo e be e swanetše xo ba lesiša se sengwê. Xe e be e ka lla ka phirimana (xobane ke yôna nakô ya yôna ya xo nyaka.dijô) Ba-bina-phukubyê ba be ba swanetše xo rôbala ba s'ešo ba ja, xobane phukubyê, sebatana sa xo binwa ke bôna e llile ba s'ešo ba ja; le xe xo bile xo sotšwe maxôbê, xo sabeditšwe, ba swanetše xo tloša tšohle mo pele xa bôna, ba di bolokê, xomme ba ithôbalêlê. Ka 'baka leo basadi ba dikxôró tšeo ba be ba swanetše xo apša letšatsi le sa le xôna, xore xo lewe pele xa xe phukubyê e ka lla. Bôna ba dumedišwa ka xo bitšwa "Bathokwa".

Xe monna xoba motho a dumedišitše ka o mongwê wa mekxwa e e boletšwexo, ba mo dumêla ba bohle; fêla xe a ba tseba le ka xo hlatlamana xa bôna mo boxolong bya boxoši xoba malapa o be a swanetše xo tsenya madume a xaxwê ka yo monyane, yêna yo monyane o a fetišetša xo yo mokolwane mo xo yêna; ba a neêlana byalo, ka xo tsebana xa bôna boxolong, ka xo hlatlamana xa bôna. Mo madume a fêlêlaxo nthse ke ke mo kxošing, xoba yo a lexo yo

3. moxolo mo xo bôna mo boxošing; xe madume a amoxetšwe bušetšwa modumediši, a sepedišwa ka wôna mokxwa le tsela ela a išitšwexo ka yôna. Yêna xe a tsebišitšwe xore ditumedišo tša xaxwê di amoxetšwe ke xôna a ka dulaxo ka xo iketla; byalo a ka botšišana maphelô le bôna; xe xo nwewa byalwa o tla bôna mokxopu xoba phafana e mo tsêna, 'mme a o amoxêla ka teboxô.

Mohlomongwê motho yo a dumedišaxo e ka be e le moeng yo a tšwaxo kxakala ruri, 'mme a hwetša banna ba a sa tsebexo xo hlatlamana xa bôna mo boxolong bya kxôró, xoba lešika la boxoši, le xe e le yêna kxoši ka noši. Xe a dumedišitše ka ka tumedišo ye e akaretšaxo bohle a ka no re: "Dumedišang, beng ba ka!" xoba a re: "Ntumedišetšeng, Bakhatla, Bakwena, Bakxaxa, xoba Matebele!" Bôna ba tlo tseba se ba swanetšexo xo se dira ka madume a, xomme ba tlo a neêlana ka thulaxanyô, xo be xo

fihle a tsênê kxosing. Xe moeng a kwelwê ke bohle xe a kropêla xo dumedišetšwa ba tlo re tu-u-u, yo monyane a thôma xo tsenya madumê xo yo moxolo xo yêna, a upya a sepedišwa, a amoxélwa, xo ntše xo thwe: "Ke ao semang-mang (a bidiwa ka leina la tlotlô), morwa-kêtê o a dumediša," xo bolélwa leina la xaxwê. Moeng le xe a be a sa tsebe xore yo moxolo xo ba a ba dumedišaxo ke ofe, o tla tseba ka xe madume a nwêlêlaxo xoba a fêlêlaxo xo yêna; ke xore ke yêna yo moxolo; xa xo kxathalexe; le xe a ka ba yo monyane xo bôna mo botšofeng, a ka ba yo moxolo mo boxošing. Ngwana wa kxoši, o tle a buše sethšaba.

Moeng wa monna le wa mosadi xe a fihlile motseng, le xe e le wa x'abô, a be a o tlozetše ka xo y'o éta, o bexiwa ka 4. xo dumedišetšwa mošatê. Le bana xe ba sa tsebe xo hlatlamana xa bôna mo boxolong bya malapa le dikxôrô ba tlo tsebana xe ba le lebollong, xobane kua nthse ba bewa ka madulô, ba rutwa kxodišo le xo xodišana; bašimane ba rutwa xo dumedišana le xo diriša 'taba tša banna. E šita le tsatsing la mathômô xe ba otlwa ka kxati kxorong ya mošatê, xa ba otlelwe 'šilong, xoba ntlê le molaô le thulaxanyô. Kxati ya 'tsatši leo e na le molaô; xe ngwana wa kxošana a ka itiwa moraxô xa ba bangwê, ke molato o moxolo. Ba a beakangwa ka xo latêlana xa boxolo bya dikxôrô, xomme bana ba kxôrô ka lôna letšatši leo ba tlo tseba yo a lexo moxolo xo bôna ke xe a otlwa pele xa bôna.

Basadi le bôna ba dumediša ka thlomphe e kxolo; mosadi xe a fihla motseng xa a xorocele kxorong byaloka banna. O tôta lapa le a êtêlaxo ka xo lôna; xe a amoxetšwe ka thswanêlô, xo tla bônwa ka xe tlatlana (serotwana) se a tswetšexo a se rwele xo tee le kobô ya xaxwê di tšêlwa ka mo ntlong; madume a xaxwê a išiwa kxorong, yêna a šetše a le ka mo lapeng. Basadi ba Babaso ba pele ba be ba tseba xo xodiša banna le bôna ba xodišana, ba hlompšana byalo. Ba thokô ya Bopedi ba dumedišana le xo leboxana ka xo bitšana ka maina a mangwê a a bitšwaxo

"dirêtô". Xe ba xahlana yo mongwê o thôma xo bitša serêtô sa yo mongwê, xomme yola le yêna o tla fetola ka xo bitša sa yola wa pele. Tše dingwê tša tšôna ke tše: Mahlako, Moxotladi, Moxošadi, Motsuadi, Meta, Modipadi, Hlapyadi, Seloxadi, Mosébyadi, Pebetse, Hunadi, Moxaleadi, Moloxadi, Bolédi, Napyadi, 5. Napoxadi, Pheladi, Sebitse, Hlapoxadi, Ngwatomosadi le tše dingwê. Mosotho xe a hwetša ba bangwê ba le mo tirong a ka ba dumediša ka xo re: Bašumi!" Bôna ba mo dumêla ka xo re: "Ke bôna!" Banna le bôna, xôna kua Basotho, ba na le maina a dirêtô, ke xo re a kxodiso, xoba tlotlô. A mangwê a bôna ke ôna a: Moloxadi, Nape, Xaafêla, Ngwatomonna le a mangwê. Xe mosadi a xahlana le basadi ba bangwê ba ba bowaxo nokeng o be a re: "Re nošeng!" Bôna ba mo dumêla ka xo re: "Nošwang!" Xe monna, mosadi xoba ngwana a tsêna ka mo lapeng a rwele selô ka hlôxô xoba lexetla (xobane banna ba Basotho ba rwala ka maxetla) yo mongwê le yo mongwê mo lapeng o mo dumediša, xoba o mo leboxa ka xo bitša leina la morwadi eeo la tlotlô xoba a mmitša ka leina la phôdfôlô e ba e binaxo, a re: "Ngwato!", xoba a re: "Axee, Ngwato, Mokwena, Hlabirwa!" xomme le yêna yo a rwelexo o tla bitša leina la yola la tlotlô, xoba la phôdfôlô e ba (a) e binaxo.

END. S. 83